

Noutatea inedită a lucrării constă, după părerea noastră, în analiza pertinentă și bine argumentată a principalelor clasificări nosologice ale bolilor psihice și a conținutului teoretic al diferitelor concepții care au încercat să ofere acestor boli diferite explicații de natură biologică, psihologică sau sociologică. Autorii reușese să facă o distincție extrem de valoroasă între anormalitatea „absolută” și „relativă”, aducând astfel clarificări importante modului în care trebuie privită anormalitatea în contextul psihiatriei medicale.

Prin ordonarea ideilor într-o unitate problematică de ansamblu, lucrarea prezintă coerență tematică și eleganță stilistică, reușind să argumenteze necesitatea unui punct de vedere interdisciplinar și multidisciplinar în interpretarea devianței și anormalității și a condițiilor de la care un comportament „anormal” se transformă într-o conduită deviantă.

Conținând multiple elemente orientative, teoretice și practice pentru informarea unor sociologi, medici, psihologi, psihiatri, specialiști și practicieni din domeniul dreptului și justiției, lucrarea elaborată de Sorin M. Rădulescu și Mircea Piticariu se constituie ca un corpus bine încheiat de date și informații într-un domeniu atât de puțin cunoscut și abordat, cum este cel al naturii și cunoașterii omului ca individ social.

Dr. Dan Banciu

IOANNA ANDREESCO, MIHAELA BACOU, *Mourir à l'ombre des Carpates*, Paris, Payot, 1986

Să scrii o carte plină de viață despre moarte, să desfășori de-a lungul a peste 200 de pagini dedicate evenimentului celui mai puțin vesel din viața unui om imagini stenice și gânduri așezate nu este un lucru tocmai obișnuit și la îndemână. Și totuși este ceea ce au reușit pe deplin două autoare în această lucrare ce își justifică pe deplin succesul.

Având la bază o formație folclorică, cunoscând „pe viu” locurile și oamenii Olteniei (care constituie scena întregii acțiuni), Ioanna Andreescu și Mihaela Bacou nu se opresc însă la detaliul folcloric, depistat și verificat cu minuțiozitate, intenția lor fiind cu totul alta decât aceea „clasică” de reconstituire a unui *scenariu* ritual.

Ceea ce interesează nu este *faptul folcloric* „pur”, „autentic” — adică „originar”, curățat de influențe străine pentru a fi așezat într-o manieră oarecum muzeistică la locul cuvenit în patrimoniul culturii tradiționale — ci *faptul de viață*, cu diversitatea și dinamica sa proprie. Nu originalitatea, ci viabilitatea — că să spunem așa — va reține atenția cercetătoarelor. Ele nu se vor apropia de viața țaranului cu intenția culegătorului de folclor, ci prin acea „observație participativă” pe care antropologii au ridicat-o la rangul de metodă (și prima dintre autoare a petrecut numeroase luni, înșirate de-a lungul a numeroși ani în satele Gorjului natal, stînd de vorbă cu țaranii și trăind laolaltă cu ei). Culeasă astfel, „informația de teren” e de altă natură și se structurează altfel decât în cazul unei reconstituiri obișnuite a unui *scenariu* ritual particular. Ea se răspîndește în variante și se reasează în unități de sens, urmînd îndeaproape pulsațiile vieții, rezervînd astfel semnificative surprize chiar și celui mai bun cunoscător al acestei părți de lume. Argumentația nu mai are astfel nevoie să înghesuie „probe” și „mărturii” — care se verifică firesc și firul narativ — ci se realizează prin consistența și viabilitatea articulațiilor problematice pe care le propun autoarele și a căror bogăție este demnă de sursa de inspirație. Cititorul, la rîndul său, nu va fi reținut de cutare sau cutare „descoperire” sau noutate — deși acestea abundă în lucrarea aceasta discret erudită —, ci de noutatea demersului și a perspectivei de ansamblu pe care acesta o deschide.

Gorjul a atras de mult atenția cercetătorilor — mai ales după ce Brăiloiu a publicat „D'ale mortului din Gorj” — asupra desfășurării „fastuoase” de reprezentări și obiceiuri legate de Moarte și „Lumea de dincolo”. Tărîm de predilecție al „morților”, acesta l-a făcut pe Brăiloiu să vorbească despre o temă plină de ură față de cei morți, teamă ce se traduce în multitudinea de îndatoriri rituale respectate cu strictețe și avînd menirea să asigure plecarea definitivă și fără întoarcere a mortului din lumea de aici. În această privință, Ioanna Andreescu și Mihaela Bacou preferă să se alătore însă lui Mircea Eliade, care vorbește de o atitudine de „pacificare a sufletului defunctului” — ceea ce angajează discursul pe o altă linie decât cea impresionist-psihologică sugerată de Brăiloiu și urmată îndeobște. Ritualul de înmormîntare nu reflectă atît stări psihice individuale, cît reprezentări culturale, nu atît aversiuni subiective, cît îndatoriri „obiective” față de ordinea lumii. Și aici autoarele dau în mod firesc peste ideea de *rost* — „a cărei traducere este greu de făcut”, după cum țin ele să precizeze. Toate cite sînt de făcut și se fac se subordonează acestui imperativ al rostului: „fiecare trebuie să-și găsească rostul (în românește în text) pentru ca dinamica neîntreruptă ce permite lumii să fie lume să

poată continua" (p. 45). Din acest moment totul se explică altfel și se așază într-o ordine ce este aceea mai largă a „culturilor țărănești” tradiționale.

În această solidaritate sincretică a ordinii rostului nici un eveniment semnificativ al existenței — și cu atât mai puțin Moartea — nu poate fi izolat, tratat și înțeles în sine, ci doar în apartenența sa la această ordine a lumii. Tot aici trebuie căutate și resorturile ultime ale dinamicii existențiale și nu într-o mai mult sau mai puțin confuză psihologie individuală sau colectivă și nici în cutare sau cutare fapt social ridicat la rangul de „factor” determinant. Această așzare în ordinea tradițională a rostului exclude așadar în egală măsură „psihologismul” ctt și „sociologismul”.

Din această perspectivă, care constituie particularitatea de esență a întregii lucrări, moartea își pierde una câte una înfățișările uzuale de eveniment individual și chiar comunitar. Ea devine „alteritatea absolută”, fiind doar unul din chipurile „Străinului” și supunându-se regulilor generale după care țaranul se raportează la „străin” și la „lumea albă” de unde vine acesta.

„Done, plus on s'éloigne de l'axis mundi qui est toujours le foyer, chaque maison étant elle même un centre bénéfique que l'on doit protéger par nombre de pratique de la magie quotidienne, et plus le danger devient menaçant. La mort n'échappe pas à cette définition, puisqu'elle représente l'altérité absolue. En conséquence, le meilleur moyen de l'aborder est, reconnaissant son statut d'étrangère, de chercher à la connaître pour mieux savoir quelles sont ses failles, ses faiblesses, ou, au contraire, ses exigences absolues. Et connaissant la mort comme une étrangère venant d'un monde où les coutumes sont autres, ou pourra mieux recourir aux deux seuls groupes d'attitudes possibles envers elle: la soumission ou l'agression, l'offrande ou la lutte”.

Ritualurile de înmormintare și întreaga imagerie dezvoltată în jurul morții și a „lunii de dincolo” ne apar acum ca avînd o semnificație mult mai complexă, ce depășește cu mult pe aceea a morții unui individ. Ni se dezvăluie aici, într-o ipostază a sa, însuși dinamica esențială a acestei lumi, centrată în jurul rostului său și apărîndu-se material și simbolic de imixtiunile „străinătății”. Moartea, ca alteritate ineluctabilă, trebuie, pe de o parte, păstrată în limitele domeniului său — de unde importanța actelor rituale destinate „despărțirii lumilor” — dar, pe de altă parte, dat fiind că nimeni nu poate scăpa de această „alteritate”, ea trebuie „îmblinzită” și apropiată — de unde importanța viselor, a ofrandelor, din timpul vieții sau de după moarte, în general a tuturor formelor de comunicare și tranzacționare cu „lumea de dincolo”. O mișcare aparent contradictorie deci, de respingere și de apropiere, pe care autoarele o urmăresc cu măiestrie de-a lungul tuturor articulațiilor sale, și care vizează asigurarea acestei *limite relative* dintre „lumea de aici” și „lumea de dincolo”. Iar această limită, prin felul în care este pusă, prin bogăția și frecvența trecerilor simbolice de o parte și de alta a ei ne vorbește mai mult despre lumea de aici, decît despre cea de dincolo, mai mult despre Viață, decît despre Moarte.

De fapt, întreaga carte utilizează cu multă subtilitate această *tehnică a nequidului*: interdicțiile și tabu-urile conturează la tot pasul profilul obiectului interdicțiilor; vorbind despre eum poate sufletul mortului „să-și găsească rostul” alii cum își organizează rostul cei vii, ceea ce se păstrează din „tradiție” îți indică, mai elocvent, ceea ce s-a pierdut iar modificările acestor acte rituale vorbesc mai clar despre modificări ale realităților sociale*, „moartea cu rost” a țaranului (tradițional), scoate în evidență „moartea fără rost” a occidentalului, lăsînd să transpară în filigran diferențe de fond dintre două lumi culturale ș.a.m.d.

Chiar și coperta, cu negrul ei compact, al cărui singur rost pare a fi acela de a scoate în evidență albul literelor de titlu (peste care flutură galbenul de doliu al numerelor autoarelor) se subordonează și ea acestei strategii ingenioase și (în mai mult de un sens) revelatoare.

Nu putem încheia aceste scurte note asupra lucrării Ioanei Andreescu și Mihaelei Bacou fără a spune câteva vorbe despre limbajul acestei cărți, parte integrantă, într-un fel, a însuși conținutului ei. Este un discurs „l'air de rien”, cum ar spune autoarele, stăpînit însă pînă în cele mai mici detalii, care recuperează colocvialul ca limbaj specializat al unui discurs despre om. Ceea ce rezultă este un limbaj de specialitate cu „chip uman” și plin de vitalitate — supremă persiflare a obiectului său declarat.

octombrie 1987

Vințilă Mihailescu

* În această privință, unele interpretări ale autoarelor sînt discutabile iar unele „observații” vădese prea mult subiectivism.